

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

БЕЙКО Едуард Володимирович

Фіскальні інструменти подолання бідності /
Fiscal Instruments to Overcome Poverty

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма – Фіскальне адміністрування

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФАм-21
Е. В. Бейко

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, О. Л. Шашкевич

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" __ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ	6
1.1. Сутність та види бідності: теоретичні підходи	6
1.2. Роль фіскальних інструментів у соціально-економічному розвитку	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІСКАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ	20
2.1. Оцінка сучасного рівня бідності в Україні	20
2.2. Аналіз податкових інструментів впливу на доходи населення	29
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ОБМЕЖЕННЯ ЧИННОЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З БІДНІСТЮ	40
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Актуальність теми. Бідність є однією з ключових соціально-економічних проблем, що визначає рівень розвитку держави, її соціальну стабільність і економічну безпеку. Сучасні виклики, пов'язані з воєнними подіями, економічною нестабільністю, інфляційними процесами та трансформацією ринку праці, істотно ускладнюють матеріальне становище домогосподарств в Україні. Зростання кількості громадян, які перебувають за межею бідності, підсилює потребу у формуванні ефективної державної політики щодо подолання та попередження бідності. У цьому важливому контексті особливого значення саме набувають фіскальні інструменти, які є базовим механізмом перерозподілу доходів, забезпечення соціальної підтримки та створення саме умов для спокійного та сталого економічного розвитку.

Фіскальна політика відіграє системоутворюючу роль у формуванні соціально орієнтованої економіки. За допомогою податкових і бюджетних інструментів держава має можливість впливати на рівень доходів населення, підтримувати найбільш вразливі групи, стимулювати зайнятість, забезпечувати фінансування соціальних програм та зменшувати нерівність. Однак ефективність фіскальної політики у сфері боротьби з бідністю залежить від якості її інструментарію, рівня адресності допомоги, прозорості бюджетних витрат, а також відповідності державної політики сучасним економічним умовам.

Водночас бідність не є суто економічним явищем — вона має комплексний характер і охоплює освітні, демографічні, регіональні, інституційні та поведінкові аспекти. Це обумовлює необхідність системного дослідження взаємозв'язку між фіскальною політикою та рівнем бідності, аналізу ефективності наявних інструментів і формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх удосконалення. Особливої актуальності набуває саме вивчення міжнародного досвіду, який демонструє успішні моделі

соціальної підтримки та фіскальної стабілізації, що можуть бути адаптовані в Україні.

Роль фіскальної політики держави є об'єктом численних наукових досліджень, проведених як окремими вченими, так і науковими колективами. Особливу увагу заслуговують праці таких дослідників, як Василик О.Д., Данилишин Б.М., Іванов Ю.Б., Кириленко О.П., Кравченко В.І., Крисоватий А.І., Луцик А.І., Мельник В.М., Симоненко В.К., Соскін О.В., Шаблій О.І., Юрій С.І. та інших. Їх наукові роботи суттєво сприяли розкриттю концептуальних аспектів фіскальної політики та її впливу на економічний розвиток.

Метою є дослідження фіскальних інструментів подолання бідності та розробка пропозицій щодо підвищення їх ефективності в Україні.

Щоб досягнути зазначену мету кваліфікаційної роботи поставлено такі задачі дослідження:

- проведення вітчизняного аналізу причин бідності, впливу факторів та їх основних ознак;
- проаналізувати значення саме фіскальних інструментів які впливають на соціально-економічні процеси держави;
- дослідити інструментарій фіскального регулювання саме подолання з врахуванням зарубіжного досвіду;
- дослідити саме практичні підходи щодо застосування фіскальних інструментів в світі;
- узагальнення отриманих важливих даних та основні рекомендації щодо підвищення ефективного застосування фіскальних інструментів в боротьбі з бідністю в Україні.

Об'єктом дослідження є фіскальна політика держави.

Предмет дослідження – фіскальні інструменти подолання бідності та механізми їх впливу на добробут населення.

Методологічною базою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз і синтез, порівняння, статистичний та економіко-математичний

аналіз, моделювання, системний підхід, експертні оцінки та методи структурно-логічного узагальнення.

Інформаційна база дослідження формується на основі статистичних вітчизняних і зарубіжних даних та матеріалів, отриманих з головного офісу Державної податкової служби України, офісу Державної служби статистики, офісу Міністерства економіки України, офісу Міністерства фінансів України, та важливих нормативно-правових актів з питань оподаткування.

Наукова новизна полягає у формуванні комплексних підходів до удосконалення фіскальних інструментів боротьби з бідністю з урахуванням сучасних соціально-економічних реалій та міжнародного досвіду, а також у розробці авторської моделі підвищення адресності та ефективності соціальних виплат.

Апробація результатів дослідження. Основні результати та висновки, отримані в ході проведеного дослідження були апробовані у вигляді тез доповідей на Всеукраїнських науково-практичних конференціях студентів та молодих вчених: 1) «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (Тернопіль, 2024 р.); 2) Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків (Тернопіль, 2025 р.).

Відповідно до мети, завдань та логіки дослідження визначена структура кваліфікаційної роботи, яка складається з вступу, трьох розділів, висновків, переліку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОБЛЕМИ БІДНОСТІ

1.1. Сутність та види бідності: теоретичні підходи

Бідність є однією з найбільш складних соціально-економічних проблем сучасного суспільства, вона суттєво впливає на якість життя населення, соціальну стабільність, можливості людського розвитку та темпи економічного зростання. Її багатовимірність передбачає наявність економічних, політичних, соціальних, культурних та психологічних чинників, які визначають рівень добробуту особистості та домогосподарства. У науковій літературі проблема бідності розглядається в контексті різних теоретичних концепцій, що відображають особливості її проявів у різні історичні періоди, різних економічних системах та моделях державної політики.

Поняття «бідність» традиційно асоціюється з недостатністю матеріальних ресурсів, необхідних для задоволення базових потреб людини. Водночас сучасні дослідження трактують бідність як складний феномен, що не обмежується виключно рівнем доходів. За визначенням Світового банку, бідність — це стан, у якому людина не має достатніх можливостей для задоволення основних життєвих потреб, включаючи харчування, житло, здоров'я, освіту, доступ до інформації та базових соціальних послуг. Організація Об'єднаних Націй розглядає бідність як «порушення людських прав», адже бідність обмежує свободу вибору, доступ до можливостей і щодо здатності людини реалізувати саме свій потенціал.

Економічна сутність бідності полягає у дисбалансі між наявними ресурсами домогосподарства та можливістю їх використання для забезпечення необхідного рівня добробуту. Соціальний аспект вказує на процеси соціальної ексклюзії, втрату доступу до основних послуг, відчуженість та неможливість інтеграції у суспільне життя. Таким чином, бідність виступає не лише результатом економічної нерівності, а й проявом структурних диспропорцій на

ринку праці, неефективності соціальної політики, нерозвиненості інститутів державного управління та низької якості людського капіталу.

Однією з найпоширеніших класифікацій бідності є поділ на абсолютну та відносну. Абсолютна бідність визначається за наявністю мінімального набору благ, необхідних для фізичного виживання. За підходом Світового банку, абсолютна межа бідності встановлюється на основі витрат, необхідних для забезпечення мінімального калорійного набору їжі, базових товарів і послуг. У 2022 р. Світовий банк визначив оновлену межу крайньої бідності — 2,15 долара США на день за паритетом купівельної спроможності. Абсолютна бідність найбільш актуальна для країн з низьким рівнем доходів, де значна частина населення не може забезпечити базові потреби.

Таблиця 1.1.

Класифікація видів бідності [12]

Вид бідності	Характеристика	Типові причини	Приклади проявів
Абсолютна	Неможливість забезпечити базові потреби	Низькі доходи, безробіття	Нестача їжі, одягу, житла
Відносна	Доходи нижче медіанного рівня суспільства	Нерівність, структурні диспропорції	Відсутність доступу до благ, які є нормою в суспільстві
Суб'єктивна	Власна оцінка домогосподарства про нестачу ресурсів	Очікування, стандарти життя, психологічний фактор	«Не вистачає грошей на життя»
Структурна	Внаслідок економічних диспропорцій та обмежень	Недоступність освіти, роботи, інфраструктури	Бідність окремих регіонів чи груп
Інституційна	Недоліки соціальної політики та державних інститутів	Неефективні програми, корупція	Неповні або затримані соцвиплати
Міжгенераційна	Передається від покоління до покоління	Низька мобільність, дискримінація	«Замкнене коло» бідності
Тимчасова	Короткострокове падіння доходів	Кризи, війна, хвороби	Втрата роботи
Хронічна	Тривала і стійка бідність	Глибокі структурні проблеми	Постійна нестача доходів

Відносна бідність є ширшим поняттям, яке враховує соціально прийнятний рівень життя в конкретній країні. За визначенням Євростату, особа вважається бідною, якщо її дохід становить менше 60 % медіанного скоригованого доходу домогосподарств у країні. Цей підхід підкреслює, що бідність — явище соціального порівняння, і навіть у заможному суспільстві

можуть існувати значні групи населення, які мають недостатній рівень доходів для повноцінної участі в економічному та соціальному житті.

Суб'єктивна бідність відображає власне сприйняття домогосподарством свого матеріального становища. Вона вимірюється через соціологічні опитування та анкетування, де люди оцінюють достатність своїх доходів для задоволення потреб. Цей вид бідності є важливим для соціальної політики, оскільки показує рівень довіри до державних інститутів, очікування населення та реальну якість життя.

Структурна бідність виникає в результаті системних економічних диспропорцій — низького рівня розвитку окремих регіонів, недоступності освіти, нерівних можливостей на ринку праці, неефективності державних інститутів. Інституційна бідність пов'язана з неякісною системою соціального захисту, слабким правовим регулюванням та відсутністю ефективних фіскальних механізмів підтримки вразливих груп.

Особливої уваги заслуговує міжгенераційна бідність, яка передається з покоління в покоління внаслідок недостатнього доступу до освіти, низького рівня соціальної мобільності, дискримінації або обмеженого доступу до ресурсів. Така бідність має найбільш негативний вплив на розвиток людського капіталу.

Наукові підходи до вивчення бідності формувалися у межах різних економічних шкіл і соціологічних теорій.

А. Сміт та Д. Рікардо вважали бідність природним результатом ринкової конкуренції. На їхню думку, подолання бідності можливе через розвиток виробництва та збільшення пропозиції праці. Державне втручання розглядалося як обмежене. Прихильники неокласичного підходу пов'язують бідність з низькою продуктивністю праці, недостатньою мотивацією, недосконалістю ринку робочої сили. Рішення бідності вони бачать у інвестиціях у людський капітал, підвищенні кваліфікації, стимулюванні зайнятості та мінімізації державного втручання. Дж. М. Кейнс обґрунтував необхідність активної ролі держави у зменшенні бідності через фіскальні механізми: прогресивне

оподаткування, соціальні трансферти, державні інвестиції та стимулювання сукупного попиту. Цей підхід є фундаментом сучасної соціальної держави.

Інституціоналісти вважають, що бідність — наслідок недосконалості економічних і політичних інститутів, відсутності соціальних гарантій і нерівного доступу до ресурсів. Ефективне подолання бідності можливе лише через вдосконалення державних механізмів регулювання. Амартія Сен, лауреат Нобелівської премії, запропонував концепцію «capabilities» — можливостей людини. За Сеном, бідність — це «відсутність можливостей», а не лише доходів. Тому державна політика має бути спрямована на забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я, інформації, правової допомоги, соціальних послуг.

У межах цієї концепції бідність розглядається як виключеність із соціальних, економічних та політичних процесів. Основним завданням держави є інтеграція вразливих груп через фіскальні стимули, підтримку зайнятості та розвиток людського капіталу.

Теоретичний підхід	Представники / школа	Ключове бачення бідності	Рекомендовані механізми подолання
Класична економіка	А. Сміт, Д. Рікардо	Бідність — наслідок ринкової конкуренції та низької продуктивності праці	Розвиток ринку, зростання виробництва
Неокласична	М. Фрідман, Г. Беккер	Низькі доходи — результат браку людського капіталу	Освіта, підвищення кваліфікації, мінімальне втручання держави
Кейнсіанська	Дж. М. Кейнс	Бідність викликана нестачею попиту та циклічними кризами	Державні інвестиції, прогресивне оподаткування, соціальні видатки
Інституціональна	Д. Норт, Т. Веблен	Бідність — наслідок недосконалості інститутів	Реформи системи управління, ефективна соціальна політика
Теорія людського розвитку	А. Сен	Бідність = відсутність можливостей та свобод	Розширення доступу до освіти, медицини, соціальних послуг
Теорія соціальної ексклюзії	П. Таунсенд	Бідність = виключення з соціальних процесів	Інтеграційні програми, підвищення доступності послуг

Рис. 1.1. Основні теоретичні підходи до визначення сутності бідності [12]

Рис. 1.2. Основі фактори, що формують бідність в країні [17]

Дана схема демонструє багатовимірний характер бідності:

- економічні фактори (доходи, зайнятість);
- соціальні (нерівність, доступ до послуг);
- демографічні (вік, здоров'я, сімейний стан);
- інституційні (робота держави, соціальний захист);
- культурно-освітні.

На нашу думку, необхідно звернути увагу на актуальні дані про важливий індикатор як прожитковий мінімум для України на 2025 рік: загальний показник: 2 920 грн. на одну особу за місяць; для дітей віком до 6 років: 2 563 грн.; для дітей віком від 6 до 18 років: 3 196 грн; для працездатних осіб: 3 028 грн.; для осіб, які втратили працездатність: 2 361 грн. [13].

На рисунку 1.3. зображено динаміку прожиткового мінімуму в Україні за 2015–2025 роки. Графік має вигляд стовпчикової діаграми, що наочно демонструє поступове зростання цього показника протягом досліджуваного періоду.

У 2015 році прожитковий мінімум становив 1176 грн., після чого відбувається його стабільне щорічне підвищення:

Звертає на себе увагу, що у 2023 році значення залишається незмінним — 2589 грн., що пов'язано з дією воєнного стану та заморожуванням соціальних стандартів.

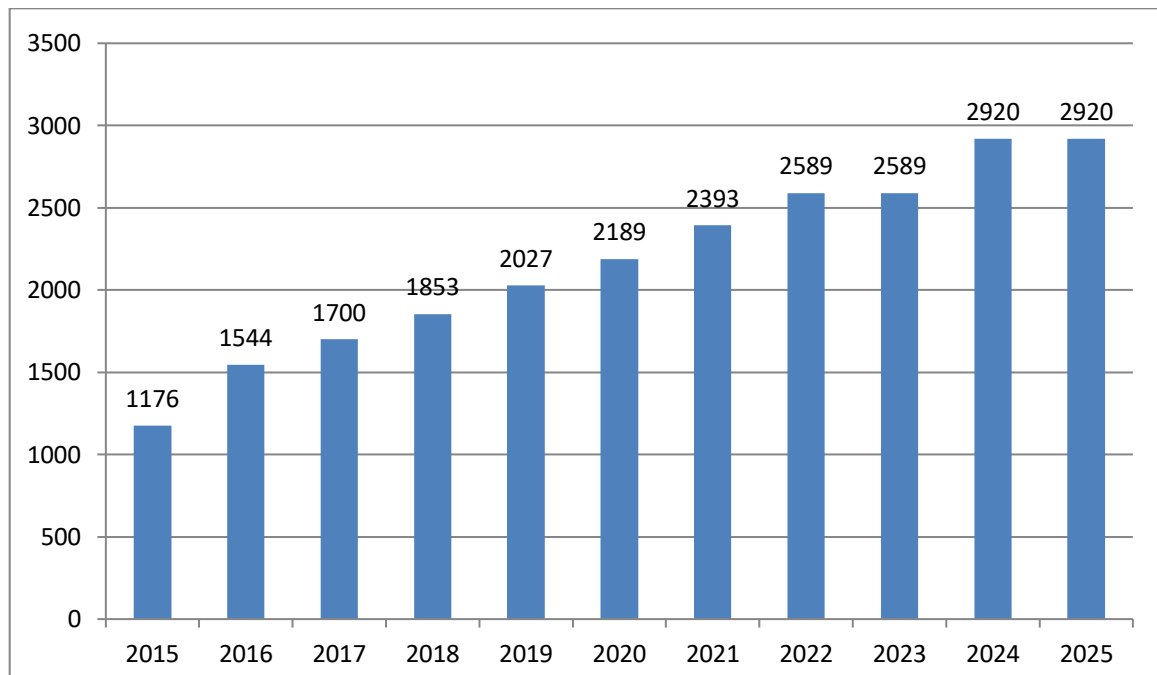

Рис. 1.3. Динаміка прожиткового мінімуму за 2015 – 2025 роки в Україні [3-7].

У 2024 році прожитковий мінімум було підвищено до 2920 грн., після чого він утримується на цьому ж рівні у 2025 році.

Таким чином, графік демонструє поступове, але нерівномірне зростання прожиткового мінімуму за десятирічний період: від 1176 грн. у 2015 році до 2920 грн. у 2024–2025 роках. Це відображає як інфляційні процеси, так і фіскальну політику держави у сфері соціальних стандартів.

1.2. Роль фіскальних інструментів у соціально-економічному розвитку

Фіскальна політика є одним із ключових елементів державного регулювання економічних процесів, що забезпечує збалансований розвиток країни та впливає на рівень добробуту населення. Центральне місце в її структурі займають фіскальні інструменти — податки, бюджетні видатки,

трансфери, державний борг та інші механізми перерозподілу фінансових ресурсів. Вони формують основу функціонування держави, забезпечують реалізацію соціальних програм, підтримують економічну активність та сприяють зменшенню нерівності.

Таблиця 1.2

Наукові підходи щодо визначення ролі фіскальної політики

Представники	Роль і значення фіскальної політики
Кравчук Ю. О.	«Фіскальна політика – це політика уряду в галузі оподаткування, державних витрат, державного бюджету, спрямована на забезпечення зайнятості і запобігання інфляційним процесам. Вона буває дискретна і недискретна» [17].
В. <u>Базилевич</u> , К. <u>Базилевич</u> і Л. <u>Баластрик</u>	«Фіскальна політика – це вплив уряду на економіку через оподаткування, формування обсягу й структури державних видатків з метою забезпечення належного рівня зайнятості, запобігання й обмеження інфляції та згубного впливу циклічних коливань» [1].
Юрій С., <u>Крисоватий А.</u> , <u>Майбуров І.</u> , <u>Кошук Т.</u>	«Фіскальна політика - головна ланка економічної політики, система заходів, здійснюваних урядом держави, для вирішення певних короткострокових та довгострокових суспільних завдань за допомогою системи <u>оподаткування країни</u> » [54].

-джерело: складено автором на основі джерел [17, 1, 54, 43].

У таблиці наведено порівняння підходів різних науковців до визначення ролі та важливого значення фіскальної політики в соціально-економічному розвитку держави.

Перший блок представлений визначенням Кравчука Ю. О., який наголошує, що фіскальна політика є саме сукупністю дій уряду у сфері оподаткування, динамічних державних витрат та вітчизняного бюджетного

регулювання, спрямованих на забезпечення людської зайнятості та стримування інфляційних процесів. Автор виділяє два її різновиди — дискретну та недискретну, що підкреслює різний ступінь впливу саме держави на економічні процеси.

У другому рядку подано позицію В. Базилевича, К. Базилевича та Л. Баластрика, які розглядають фіскальну політику як комплексний вплив уряду на економіку через механізми оподаткування та структуру бюджетних видатків. Основний акцент зроблено на забезпеченні належного рівня зайнятості, протидії інфляції та пом'якшенні наслідків циклічних коливань економіки.

Третя група авторів (Юрій С., Крисоватий А., Майбуров І., Кошук Т.) визначає фіскальну політику як ключову ланку економічної політики держави. На їхню думку, вона є системою заходів, що формуються урядом для вирішення коротко- й довгострокових суспільних завдань, насамперед через механізм оподаткування. Такий підхід акцентує саме увагу на ролі фіскальної політики як інструмента саме стратегічного управління соціально-економічним розвитком країни.

Загалом, таблиця демонструє узагальнення різних наукових підходів, відповідно до яких фіскальна політика постає не лише засобом бюджетного регулювання, але й важливим інструментом економічної стабілізації, соціального вирівнювання та довгострокового розвитку.

Фіскальні інструменти відіграють ключову роль у забезпеченні стабільного соціально-економічного розвитку держави, оскільки саме за їх допомогою здійснюється формування доходів бюджету, перерозподіл ресурсів, фінансування суспільних потреб та підтримка макроекономічної рівноваги. Ефективне застосування податкових та бюджетних механізмів визначає рівень соціального добробуту, ступінь економічної динаміки та можливості подолання внутрішніх і зовнішніх викликів.

Податки, бюджетні видатки та трансферти формують основу сучасної системи перерозподілу доходів між соціальними групами. Через податкову

систему держава впливає на рівень нерівності, моделює стимули економічної поведінки та забезпечує наповнення бюджету. Прогресивне оподаткування та податкові пільги дозволяють зменшувати податковий тиск на малозабезпечені верстви населення, тоді як цільові податкові стимули сприяють розвитку малого бізнесу та підприємницької ініціативи.

Бюджетні видатки доповнюють перерозподільну функцію держави, забезпечуючи фінансування соціального захисту, охорони здоров'я, освітніх програм та інфраструктури. Саме через адресні соціальні виплати та державні трансферти уряд згладжує ринкові диспропорції та захищає вразливі домогосподарства від економічних шоків. Таким чином, фіскальна політика перетворюється на важливий інструмент забезпечення соціальної справедливості.

Крім перерозподільної функції, фіскальні інструменти виконують важливу регулятивну роль. Податкова політика впливає на інвестиційну активність підприємств, структуру ринку праці, рівень заощаджень і споживання. Зниження податкового навантаження або запровадження податкових канікул створює стимули для інноваційної діяльності, розширення виробництва та легалізації зайнятості.

Бюджетні інвестиції — один із ключових каналів впливу на економічну динаміку: вони забезпечують реалізацію інфраструктурних проєктів, модернізацію стратегічних галузей, розвиток людського капіталу. Фіскальний мультиплікатор державних видатків сприяє зростанню саме ВВП, створенню якісних робочих місць та підвищенню продуктивності праці.

Соціально-економічний розвиток держави неможливий без забезпечення базових соціальних стандартів та формування системи соціальної безпеки. За допомогою фіскальних інструментів держава гарантує доступ до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, забезпечує виконання життєво важливих функцій і сприяє зменшенню соціальної напруги.

Система соціальних трансфертів, субсидій і допомог відіграє вирішальну роль у зниженні рівня бідності, підтримці доходів найменш

захищених груп та забезпеченні соціальної інтеграції. Ефективність цих інструментів визначає ступінь соціальної стійкості суспільства, особливо у періоди економічних потрясінь або воєнних загроз.

Фіскальна політика безпосередньо впливає на макроекономічну стабільність, зокрема на рівень інфляції, сукупний попит, бюджетний дефіцит та державний борг. У фазі економічного підйому фіскальні обмеження дозволяють уникнути перегріву економіки, тоді як у періоди рецесії державні видатки та податкові стимули допомагають підтримати виробництво та зайнятість.

Антикризові фіскальні заходи є необхідними у ситуаціях воєнного стану, пандемій, фінансових криз або порушення ланцюгів постачання. Вони забезпечують адаптацію економіки до шоків і створюють умови для швидкого відновлення.

Фіскальні інструменти визначають можливості держави щодо реалізації довгострокових стратегій розвитку:

- модернізації економіки;
- екологічних реформ;
- розвитку людського капіталу;
- цифрової трансформації;
- підтримки інновацій.

Раціональний розподіл бюджетних ресурсів, прозоре податкове адміністрування та ефективність державних витрат формують фундамент для підвищення саме конкурентоспроможності та швидкої інтеграції у глобальні економічні процеси.

Отже, фіскальні інструменти відіграють визначальну роль у формуванні соціально-економічного розвитку держави. Вони забезпечують не лише наповнення бюджету, але й створюють умови для економічної стабілізації, зниження нерівності, подолання бідності та стимулювання інноваційної активності. Ефективна фіскальна політика є необхідною передумовою сталого розвитку, соціальної справедливості та зміцнення економічної стійкості.

У періоди фінансових, економічних або воєнних потрясінь фіскальна політика виконує переважно стабілізаційну функцію. Запровадження цільового зниження податкового тиску, використання податкових та інших преференцій для суб'єктів господарювання, посилення підтримки соціально вразливих груп населення, а також збільшення бюджетних видатків на оборонні та гуманітарні потреби виступають ключовими інструментами мінімізації негативних наслідків зовнішніх і внутрішніх шоків.

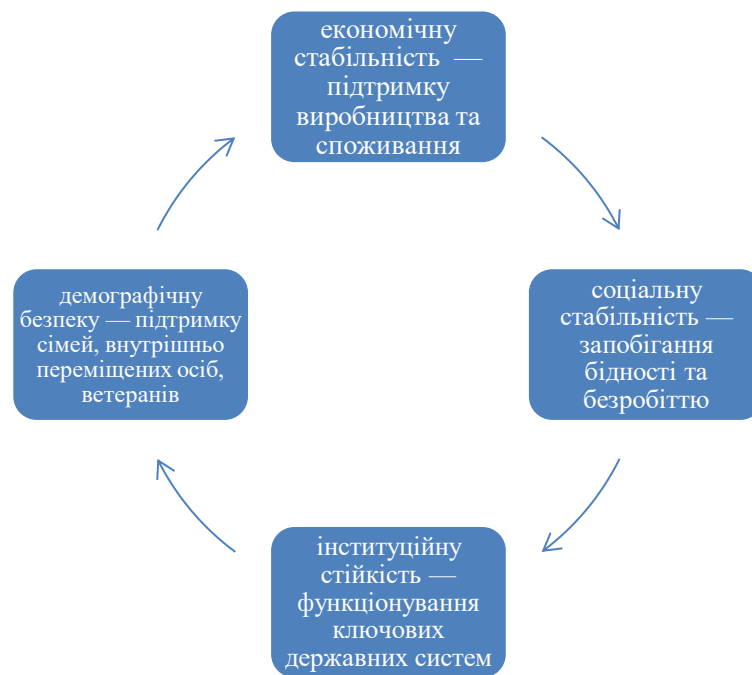

Рис. 1.4. Інструментарій фіскальної політики щодо подолання бідності [17]

На рисунку представлено структурно-логічну схему, яка відображає ключові напрями впливу фіскальних інструментів на забезпечення соціально-економічної стабільності держави. Схема має циклічний характер і демонструє взаємозв'язок основних складових стабілізаційної функції фіскальної політики.

У верхній частині схеми розміщено блок «економічну стабільність — підтримку виробництва та споживання», який підкреслює, що фіскальні інструменти сприяють стимулюванню економічної активності, розвитку внутрішнього ринку та забезпеченню функціонування реального сектору економіки.

Праворуч розташовано блок «соціальну стабільність — запобігання бідності та безробіттю», який відображає соціальну спрямованість державних фінансових механізмів. Через перерозподіл ресурсів, соціальні програми та підтримку вразливих груп фіскальна політика зменшує ризики соціального відторгнення та підвищує якість життя населення.

У нижній частині схеми знаходиться блок «інституційну стійкість — функціонування ключових державних систем», що демонструє здатність фіскальної політики забезпечувати стабільне функціонування органів влади, державних служб, інфраструктури та критичних систем.

Ліворуч наведено блок «демографічну безпеку — підтримку сімей, саме внутрішньо переміщених осіб, ветеранів», який акцентує увагу на ролі фіскальних механізмів у забезпеченні соціальної згуртованості, підтримці постраждалих від кризових явищ та формуванні сприятливих саме умов для демографічного відтворення населення.

Рис. 1.5. Основні напрями впливу фіскальних інструментів на подолання бідності [18]

Таким чином, на рисунку представлено циклічну схему, яка відображає основні напрями впливу фіскальних інструментів на подолання бідності. Схема

має форму замкненого кола, що символізує взаємозалежність і комплексний характер фіскальних заходів соціальної підтримки.

У верхній частині розміщено блок «перерозподіл доходів шляхом прогресивного оподаткування», який демонструє роль податкової системи у формуванні більш справедливого розподілу ресурсів та зменшенні доходної нерівності.

Праворуч від нього знаходиться блок «бюджетні трансферти», що відображає механізми прямої державної підтримки у формі фінансових виплат, субвенцій та дотацій, спрямованих на підвищення добробуту домогосподарств.

Нижче розташовано блок «розвиток людського капіталу», який акцентує увагу на довгострокових інвестиціях держави у освіту, охорону здоров'я та професійний розвиток населення — ключових факторах зменшення бідності в стратегічній перспективі.

У нижній лівій частині наведено блок «підтримку зайнятості», що підкреслює значення державних програм сприяння працевлаштуванню, створення робочих місць та стимулювання підприємництва.

Ліворуч розміщено блок «адресні соціальні програми», які забезпечують таргетовану допомогу найбільш уразливим групам населення — малозабезпеченим сім'ям, внутрішньо переміщеним особам, людям з інвалідністю тощо.

Таким чином, дана схема відображає циклічність і взаємозв'язок зазначених напрямів, підкреслюючи, що ефективна фіскальна політика має системний характер та діє одночасно через кілька каналів впливу.

Доведено, що бідність є багатовимірним соціально-економічним явищем, яке включає як монетарні, так і немонетарні компоненти: рівень доходів, доступ саме до освіти, охорони здоров'я, соціальної інфраструктури, можливості самореалізації й соціальної інтеграції. Особливе значення мають такі форми бідності, як абсолютна, відносна, структурна, суб'єктивна та міжгенераційна, що потребують різних підходів щодо аналізу та державного втручання. Сучасні теоретичні концепції — неокласична, кейнсіанська,

інституціональна підкреслюють системний характер проблеми та необхідність комплексної державної політики.

Розгляд теоретичних засад фіскальної політики показав, що вона є ключовим інструментом забезпечення соціальної справедливості й макроекономічної стабільності. Фіскальні інструменти виконують низку важливих функцій: перерозподільну, регулятивну, соціальну, стабілізаційну та інвестиційну. Вони впливають як на формування дохідної частини бюджету, так і на фінансування соціально важливих видатків, визначаючи можливості держави щодо зменшення нерівності та бідності.

З'ясовано, що роль фіскальних інструментів у соціально-економічному розвитку проявляється у декількох ключових напрямках. Через прогресивне оподаткування та податкові пільги забезпечується перерозподіл доходів і підтримка малозабезпечених груп населення. Бюджетні видатки формують основу для розвитку людського капіталу, фінансування соціальних програм, інфраструктурних проєктів і підтримки ринку праці. Трансферти, субсидії та адресні програми є ефективними засобами мінімізації соціальних ризиків і пом'якшення наслідків економічних криз.

Підкреслено, що у періоди фінансових, економічних та воєнних потрясінь фіскальна політика виконує стабілізаційну функцію, забезпечуючи підтримку економічної активності, зменшення соціальної напруги та стійкість державних інститутів. Саме фіскальні інструменти дозволяють зменшувати вплив негативних шоків, підтримувати критичну інфраструктуру, допомагати домогосподарствам і забезпечувати демографічну безпеку.

Узагальнюючи результати теоретичного аналізу, можна стверджувати, що фіскальна політика є невід'ємним елементом державного регулювання та відіграє стратегічну роль у боротьбі з бідністю. Її ефективність визначає не лише рівень соціальної справедливості та доступності базових послуг, але й здатність держави забезпечувати довгостроковий економічний розвиток, стійкість до криз і підвищення добробуту населення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФІСКАЛЬНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ПОДОЛАННЯ БІДНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка сучасного рівня бідності в Україні

Бідність в Україні формувалася під впливом довготривалих економічних диспропорцій, інституційної нестабільності та соціальних трансформацій, що загострилися внаслідок економічних криз 2008–2009 рр., 2014–2015 рр., пандемії COVID-19 та, особливо, повномасштабної воєнної агресії РФ у 2022 році. Погіршення соціально-економічних умов, масові переміщення населення, руйнування інфраструктури та зростання інфляції суттєво вплинули на добробут домогосподарств.

За актуальними даними Світового банку, саме у 2022–2023 рр. рівень бідності у воюючій Україні сягав близько 24–25 %, а за національною методологією — понад 50 % домогосподарств мали доходи нижчі за фактичний прожитковий мінімум. Найбільш уразливими групами залишаються:

- сім'ї з дітьми;
- внутрішньо переміщені особи;
- домогосподарства осіб старшого віку;
- населення з регіонів активних бойових дій;
- особи з інвалідністю та ветерани.

Показник валового внутрішнього продукту не може розглядатися як об'єктивний критерій рівня життя населення. Це зумовлено тим, що однакові обсяги ВВП у різних країнах не гарантують ідентичного рівня добробуту: у державі з меншою чисельністю населення середній рівень забезпеченості буде вищим за рахунок перерозподілу того самого обсягу виробленого продукту на меншу кількість осіб. Тому більш інформативним та репрезентативним індикатором, що дозволяє оцінити якість життя та рівень соціально-економічного розвитку, є показник ВВП на душу населення.

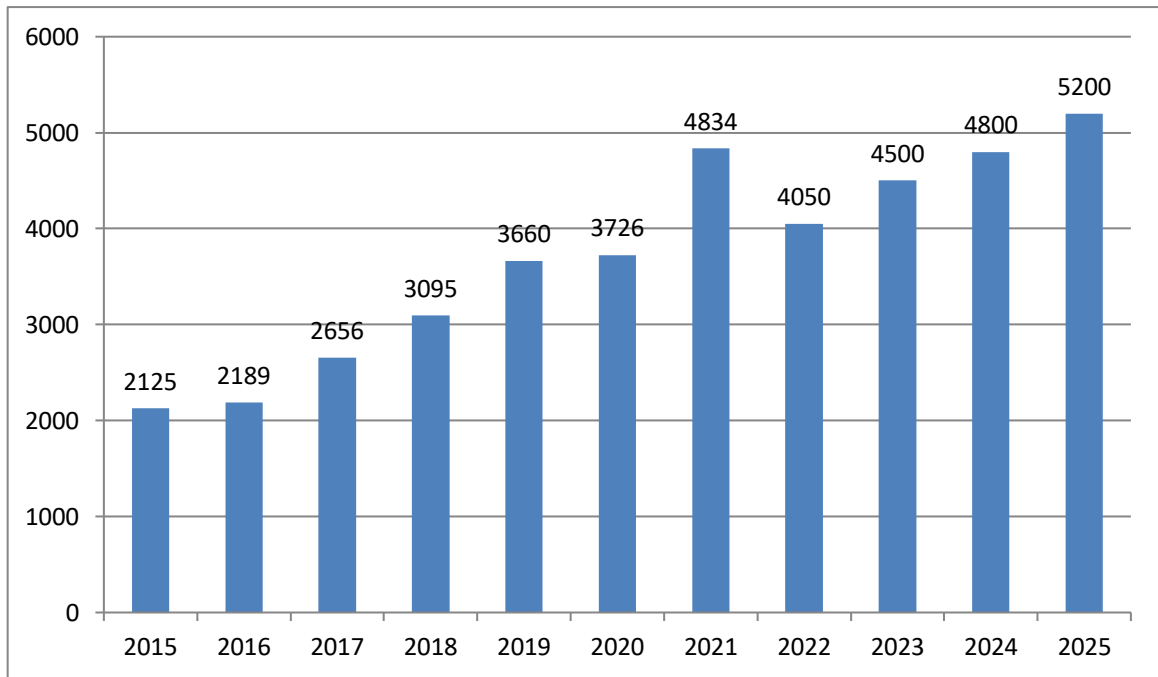

Рис. 2.1. ВВП в Україні у розрахунку на одну особу у 2015-2025 роках (у дол. США). [3-7]

На рисунку подано динаміку показника ВВП на душу населення в Україні у 2015–2025 рр., вираженого в доларах США. Побудований стовпчиковий графік дає змогу простежити загальні тенденції економічного розвитку країни за десятирічний період, а також оцінити вплив кризових явищ на добробут населення.

У 2015–2017 рр. спостерігається помірне зростання ВВП на душу населення — від 2125 дол. США у 2015 р. до 2656 дол. США у 2017 р., що відображає поступове відновлення економіки після рецесії 2014–2015 рр. У 2018–2019 рр. темпи зростання пришвидшуються, а показник досягає 3660 дол. США у 2019 р., що є наслідком покращення макроекономічної стабільності, зростання внутрішнього попиту та зміцнення національної валюти.

У 2020 р. зростання уповільнюється (ВВП на душу — 3726 дол. США), що пов'язано з впливом пандемії COVID-19 та глобальним економічним спадом. Проте вже у 2021 р. відбувається різкий стрибок до 4834 дол. США, що пояснюється відновленням економічної активності та сприятливою зовнішньою кон'юктурою.

У 2022 р. через повномасштабну військову агресію РФ значення ВВП на душу населення знижується до 4050 дол. США, що відображає масштабні втрати, скорочення виробництва та падіння реальних доходів населення. У 2023–2025 рр. графік демонструє повернення до помірного зростання.

Загалом графік засвідчує нестійкий, але позитивний тренд у довгостроковій перспективі, з чітко вираженим падінням у роки криз, що підтверджує залежність добробуту населення від макроекономічної динаміки, зовнішніх шоків та воєнних факторів.

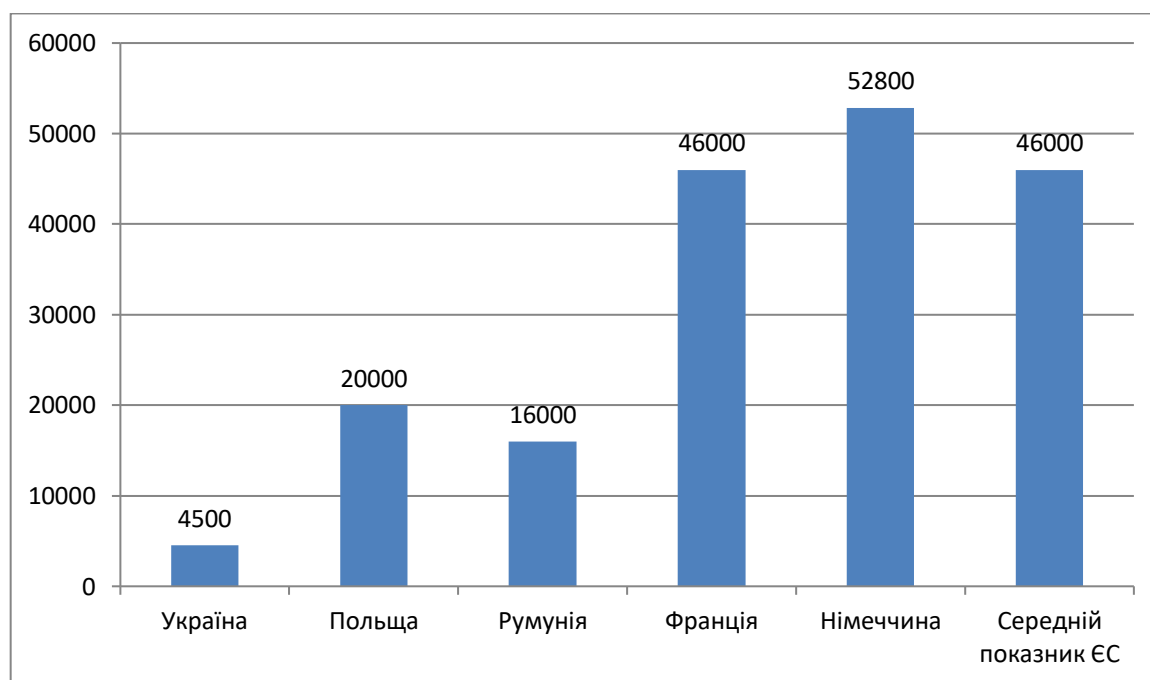

Рис. 2.2. Порівняння ВВП на душу населення України та країн ЄС (у дол. США) [3-7].

На рисунку представлено порівняння показників ВВП на душу населення (номінально, у доларах США) для України та вибраних країн Європейського Союзу. Діаграма дає змогу наочно оцінити масштаб розриву між рівнем економічного добробуту в Україні та країнах ЄС.

Графік демонструє суттєву різницю між Україною та країнами Європейського Союзу: ВВП на душу населення в Україні становить 4500 дол. США, що є найнижчим значенням серед наведених країн. Польща демонструє рівень 20000 дол. США, що майже у 4,5 раза перевищує український показник. Румунія має показник 16000 дол. США, що також більш ніж утричі вище, ніж в

Україні. Для основних економік Західної Європи розрив є ще більш суттєвим: у Франції — 46000 дол. США, у Німеччині — 52800 дол. США, що приблизно у 12 разів перевищує рівень України.

Окремо зазначено середній показник ЄС (46000 дол. США), який суттєво перевищує український рівень і співмірний із ВВП на душу населення Франції.

Загалом діаграма підтверджує, що Україна суттєво відстає від як постсоціалістичних країн ЄС (Польща, Румунія), так і від розвинених європейських економік (Франція, Німеччина). Такий розрив пояснюється комплексом чинників: нижчою продуктивністю праці, структурними диспропорціями економіки, недостатніми інвестиціями, демографічними проблемами та довготривалим впливом воєнного конфлікту.

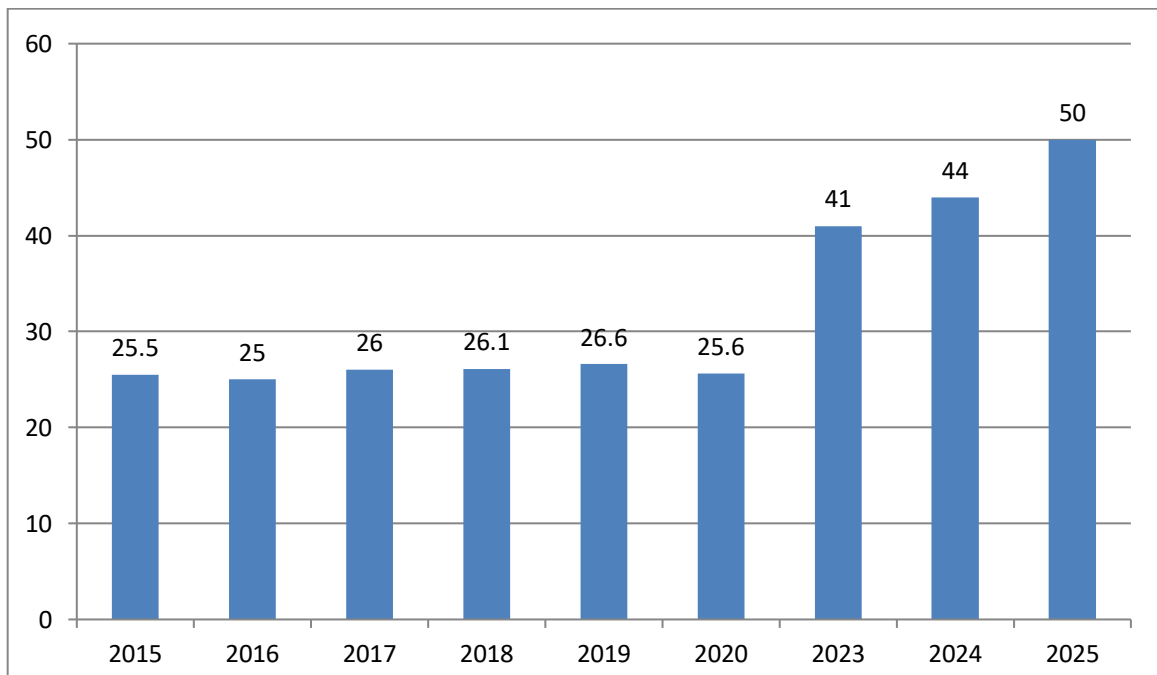

Рис. 2.3. Динаміка коефіцієнта Джині в Україні за 2015–2025 рр.[3-7]

На рисунку представлено динаміку коефіцієнта Джині в Україні за період 2015–2025 рр., що характеризує рівень нерівності розподілу доходів серед населення. Діаграма має вигляд стовпчикового графіка та відображає суттєві зміни показника протягом аналізованого періоду.

У 2015–2020 рр. значення коефіцієнта Джині залишалося відносно стабільним і коливалося в межах 25–26,6 %, що свідчило про помірний рівень нерівності доходів. Найнижчий показник зафіксовано у 2016 р. (25 %), а

найбільший у довоєнний період — у 2019 р. (26,6 %). У 2020 р. коефіцієнт дещо зменшився до 25,6 %, що відображає вплив пандемічних обмежень та скорочення економічної активності, коли доходи різних груп населення знизилися більш рівномірно.

Починаючи з 2023 р., графік демонструє різке зростання нерівності: коефіцієнт Джині становить 41 %, у 2024 р. — 44 %, а у 2025 р. (за оціночними даними) досягає 50 %. Така динаміка свідчить про суттєве поглиблення соціально-економічної диференціації, що зумовлена наслідками повномасштабної війни: втратою роботи значною частиною населення, зміщенням економічної активності, збільшенням виплат військовим і специфічним професіям, а також різким падінням доходів у цивільного сектору.

Загалом графік демонструє перехід від періоду відносної рівності доходів у 2015–2020 рр. до різкого збільшення нерівності у 2023–2025 рр., що підкреслює значний вплив зовнішніх шоків на соціально-економічний стан домогосподарств та підтверджує необхідність посилення фіскальних інструментів соціального вирівнювання.

Інфляція є одним із найвагоміших макроекономічних чинників, що безпосередньо впливають на рівень життя населення та масштаби бідності. Для України вплив інфляції особливо значущий через високу чутливість доходів населення до цінових коливань, низький рівень середніх заробітних плат та значну частку витрат домогосподарств, спрямованих на основні споживчі потреби.

У періоди високої інфляції реальна вартість доходів населення знижується, навіть якщо номінальні зарплати та соціальні виплати зростають. В Україні понад 45–50 % витрат домогосподарств припадає на харчові продукти, тарифи, комунальні послуги та базові товари — саме ті категорії, що здебільшого демонструють вищі темпи зростання цін порівняно з іншими групами споживання.

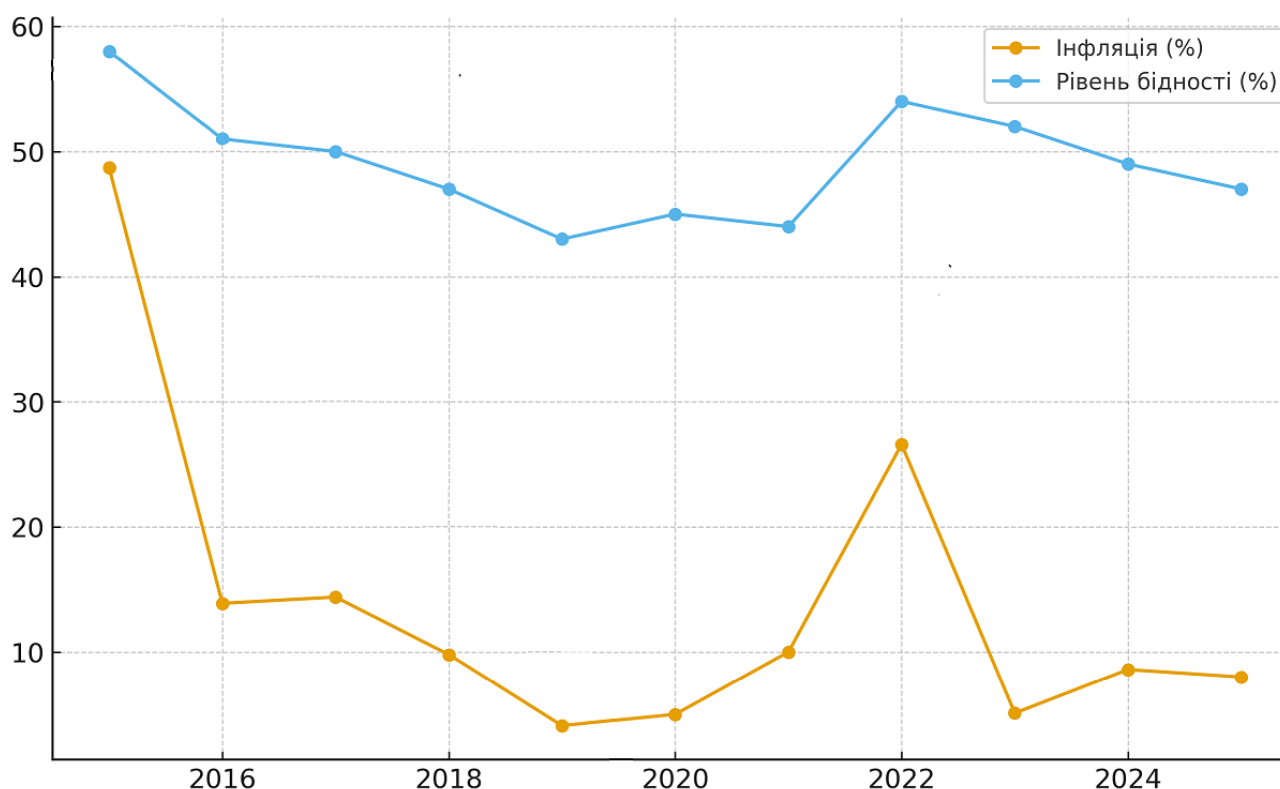

Рис. 2.4. Порівняння рівня інфляції та безробіття в Україні за 2016 – 2024 роки, % [3-7]

На рисунку наведено динаміку інфляції та рівня бідності в Україні у 2015–2025 рр., що дає змогу проаналізувати взаємозв'язок між цими макроекономічними показниками. Обидві криві демонструють схожі тенденції коливань, що відображає чутливість соціально-економічного стану домогосподарств до інфляційних процесів.

У 2015 році саме зафіксовано найвищий рівень інфляції за весь аналізований період (близько 49 %), що стало наслідком економічної та валютної кризи. Цей стрибок супроводжувався одним із максимальних показників бідності — понад 57 % населення. У наступні роки інфляція істотно знизилася (до 13–15 % у 2016–2017 рр. та до 9–10 % у 2018 р.), що супроводжувалося стабільним зменшенням частки бідного населення (до 47 % у 2018 р. та 43 % у 2019 р.).

У 2020–2021 рр. інфляція зросла до 10 %, але рівень бідності залишався відносно стабільним (приблизно 44–45 %). Проте у 2022 р. внаслідок повномасштабної військової агресії РФ інфляція різко підвищилася до 26–27 %, а рівень бідності зростає до 52–54 %.

що знову спричинило значне зростання рівня бідності — до 54 %. Це демонструє сильний негативний вплив інфляційних шоків на добробут домогосподарств.

У 2023–2025 рр. інфляція поступово сповільнюється (до 5–9 %), що частково пом'якшує соціально-економічний тиск. Водночас рівень бідності зменшується повільніше і залишається на підвищених рівнях (у межах 47–52 %), що свідчить про тривалі структурні наслідки війни та недостатню швидкість відновлення доходів населення.

Загалом графік демонструє чітку кореляцію між інфляцією та бідністю: у періоди різкого зростання цін частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму збільшується, причому з певним часовим лагом. Це підтверджує значущість антиінфляційної політики та адекватного індексування соціальних стандартів для запобігання поглибленню бідності.

Інфляція є важливим та одним із ключових чинників зростання бідності в Україні у 2015–2025 рр. Вона суттєво знижує саме купівельну спроможність всього населення, та суттєво підвищує фактичний прожитковий мінімум, поглиблює нерівність доходів та зменшує ефективність фіскальних інструментів соціальної підтримки. Особливо сильно інфляційний тиск позначається на вразливих групах населення, що визначає необхідність системного індексування соціальних виплат, підвищення адресності допомоги та вдосконалення антикризової фіскальної політики.

Тривалі цінові коливання мають суттєвий негативний вплив саме на загальний рівень добробуту всього населення, зокрема найбільш уразливих його груп. Малозабезпечені домогосподарства є особливо чутливими до інфляційних змін, оскільки їхні доходи та обмежені заощадження, як правило, формуються у номінальному вимірі та не компенсуються зростанням цін. У зв'язку з цим підтримання стабільності цін на основні товари й послуги, зокрема шляхом мінімізації короткострокових коливань, виступає ключовим інструментом у системі заходів, спрямованих на подолання бідності та зменшення соціально-економічної вразливості населення.[52].

Доцільно зазначити, що у 2022 році суттєве прискорення інфляційних процесів спостерігалось не лише в Україні, а й у державах Європейського Союзу. Середній рівень інфляції в Європі, включаючи країни, які не використовують євро, становив близько 9,8 %. Найвищі темпи зростання споживчих цін були зафіксовані в країнах Балтії — Естонії, Латвії та Литві. У цих державах інфляція досягла рівня, співмірного з українським показником (22,2 % у річному вимірі). Попри ведення активних бойових дій, інфляційний тиск в Україні виявився нижчим, ніж у низці мирних європейських країн, що свідчить про комплексний характер цінових шоків та їхню залежність від глобальних факторів енергетичної та логістичної безпеки. [47].

Оскільки переважна частина доходів населення має грошову форму, саме заробітна плата виступає ключовим інструментом забезпечення та підвищення рівня життя громадян. Вона є визначальним чинником економічної активності індивіда та основним джерелом формування добробуту домогосподарств. Тому для комплексної оцінки ефективності соціально-економічного розвитку держави необхідним є аналіз структури та динаміки доходів домогосподарств, адже саме їх рівень формує внутрішній попит, споживчу поведінку та можливості заощаджень.

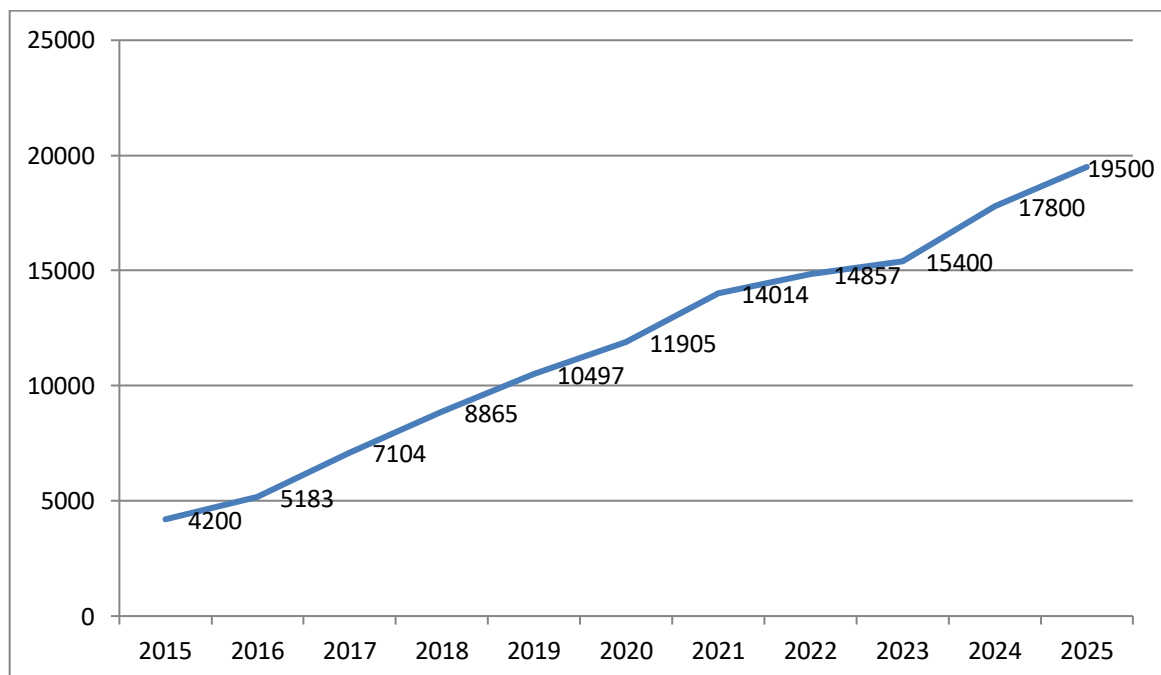

Рис. 2.5. Динаміка середньої заробітної плати в Україні за 2015–2025 років, грн.[3-7]

На рисунку подано динаміку середньомісячної номінальної заробітної плати в Україні за період 2015–2025 рр. Графік демонструє стійку тенденцію до зростання оплати праці протягом усього досліджуваного періоду, що відображає як економічне відновлення, так і інфляційні процеси, характерні для національної економіки.

У 2015 р. середня заробітна плата становила 4200 грн., після чого спостерігається суттєве прискорення зростання: у 2016 р. — 5183 грн., у 2017 р. — 7104 грн., у 2018 р. — 8865 грн. Цей період характеризується номінальним зростанням доходів населення на тлі поступового відновлення економіки після кризи 2014–2015 рр. та підвищення мінімальної заробітної плати.

У 2019–2021 рр. темпи зростання також залишаються значними: заробітна плата збільшилася до 10497 грн. у 2019 р., 11905 грн. у 2020 р. та 14014 грн. у 2021 р. Динаміка свідчить про підвищення номінальних доходів навіть попри пандемічні обмеження 2020 р.

У 2022–2023 рр., незважаючи на негативний вплив повномасштабної військової агресії РФ, середня заробітна плата продовжує зростати — до 14857 грн. у 2022 р. та 15400 грн. у 2023 р., що зумовлено інфляційним тиском, дисбалансами на ринку праці та збільшенням виплат у секторі оборони.

У прогностичних значеннях на 2024–2025 рр. зростання заробітної плати прискорюється: очікувані показники становлять 17800 грн. у 2024 р. та 19500 грн. у 2025 р. Таке підвищення пояснюється очікуваним подальшим відновленням економічної активності, індексацією зарплат та зростанням дефіциту робочої сили.

Загалом графік демонструє стійку позитивну номінальну динаміку, проте сам факт зростання номінальної заробітної плати не обов'язково свідчить про підвищення реальних доходів. Висока інфляція, особливо у 2015–2017 та 2022 рр., суттєво знижувала купівельну спроможність населення, тому темпи номінального зростання заробітної плати необхідно розглядати у взаємозв'язку з інфляційними показниками та динамікою реальних доходів.

Накопичення фінансових ресурсів формує основу для здійснення інвестиційної діяльності, а інвестиційний прибуток сприяє подальшому зростанню внутрішньої купівельної спроможності. У цьому контексті рівень добробуту населення виступає комплексним індикатором якості життя та соціально-економічної стабільності держави, зокрема її спроможності стримувати трудову міграцію та забезпечувати сталий розвиток. Високий добробут населення є також ключовим чинником запобігання економічним диспропорціям і зниження ймовірності соціальних кризових явищ.

2.2. Аналіз податкових інструментів впливу на доходи населення

Податкова політика є одним із ключових механізмів державного регулювання доходів населення та забезпечення соціально-економічної рівноваги. Через систему оподаткування держава впливає на рівень добробуту домогосподарств, формує стимули до економічної активності, визначає масштаби перерозподілу національного доходу та забезпечує фінансову базу для реалізації соціальних програм. У цьому контексті податкові інструменти можуть виступати як факторами підвищення реальних доходів населення, так і чинниками їхнього зниження у разі неефективного або диспропорційного застосування.

ПДФО є основним фіскальним інструментом, що безпосередньо впливає на доходи громадян. В Україні діє пропорційна ставка оподаткування 18 %, що значно відрізняється від прогресивних моделей, застосовуваних у більшості країн ЄС. Така плоска шкала оподаткування забезпечує простоту адміністрування, однак має низький перерозподільний ефект, оскільки не враховує диференціацію доходів домогосподарств. Для низькодохідних груп населення такий підхід не створює додаткових стимулів і не зменшує

податкового навантаження, тоді як високодохідні групи сплачують пропорційно менше, ніж у системах із прогресією.

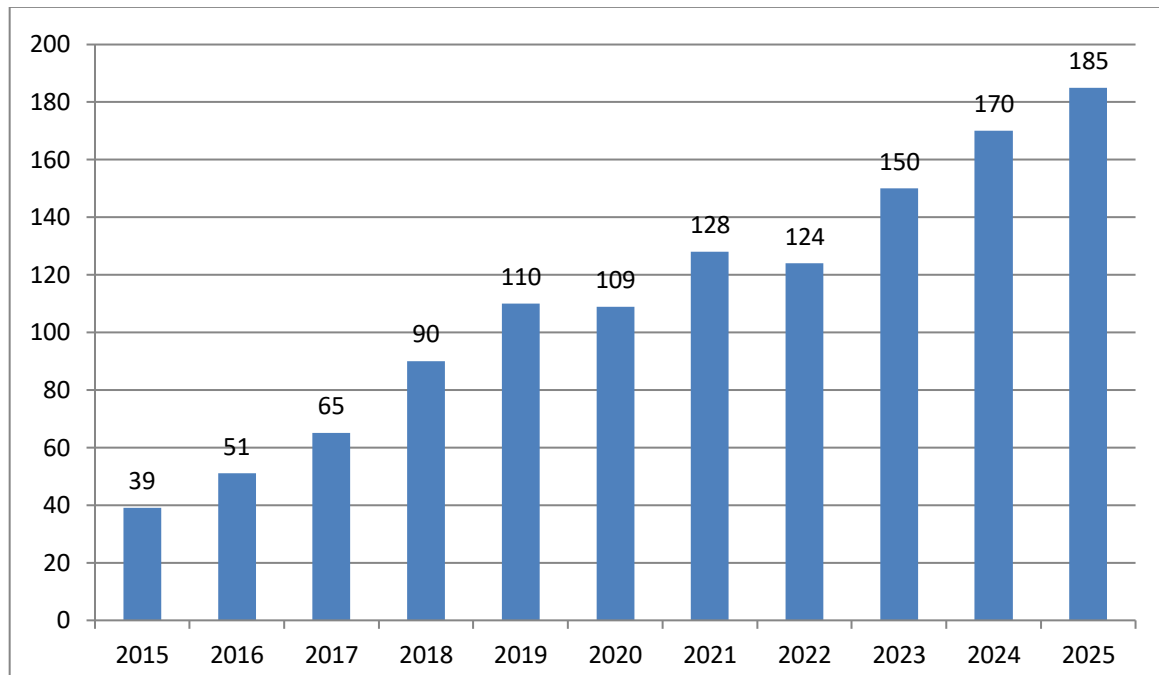

Рис. 2.6. Фіскальні надходження ПДФО в Україні за 2015–2025 рр. (у млрд. грн.) [3-7]

Відсутність неоподаткованого мінімуму, прив'язаного до фактичного прожиткового мінімуму, посилює податковий тиск на найменш забезпечені категорії населення. Таким чином, ПДФО в його чинній формі має обмежений вплив на зменшення бідності та вирівнювання доходів.

ЄСВ опосередковано впливає на доходи населення, оскільки визначає рівень соціального забезпечення та розмір відрахувань із заробітної плати. Висока ставка внеску (22 %) створює додаткове податкове навантаження на роботодавців, що стимулює тінізацію зайнятості. Частина роботодавців пропонує працівникам «тіньові» або частково легальні схеми виплат, що негативно впливає на соціальні гарантії працівників і їхній фактичний доступ до системи страхування — пенсійного, медичного, страхування на випадок безробіття.

Зниження ЄСВ у 2016 році продемонструвало короткостроковий позитивний ефект у вигляді збільшення кількості офіційно оформлених

працівників, однак без комплексних структурних реформ ринку праці та контролю за його тінізацією вплив цього інструмента залишається обмеженим.

Система податкових пільг в Україні включає податкові знижки, пільги для ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, багатодітних сімей та низки інших соціальних груп. Однак їхній вплив на доходи населення нерідко є фрагментарним. Брак чітких критеріїв адресності й складність адміністрування призводять до того, що податкові преференції отримують не завжди ті групи, які реально потребують підтримки. Крім того, низка пільг має декларативний характер і не забезпечує реального зменшення податкового навантаження.

У країнах ЄС значну ефективність продемонстрували податкові кредити на зразок Earned Income Tax Credit (EITC) у США та аналогічних механізмів у Канаді та Великобританії, які підтримують працююче малозабезпечене населення. В Україні такі інструменти відсутні, що зменшує потенціал податкової політики у зниженні бідності та стимулюванні економічної активності.

Спрощена система оподаткування є важливим елементом підтримки мікробізнесу та самозайнятих осіб, забезпечуючи нижче податкове навантаження та спрощену звітність. Вона відіграє значну роль у забезпеченні зайнятості населення та формуванні доходів підприємців. Однак надмірна доступність цієї системи іноді стимулює використання її великим бізнесом для оптимізації оподаткування, що знижує податкові надходження та послаблює фіскальну спроможність держави.

Податок на додану вартість і акцизні збори є важливою складовою доходів бюджету, проте мають регресивний характер. Оскільки ці податки включені у ціну товарів і послуг, їхня частка в доходах домогосподарств є значно вищою для низькодохідних груп, ніж для високодохідних. Таким чином, ПДВ та акцизи впливають на кінцеві споживчі витрати населення та можуть поглиблювати нерівність доходів.

У структурі споживання малозабезпечених домогосподарств переважають витрати на продукти харчування, енергоносії та транспорт — саме

на ті категорії, які найбільш обтяжені непрямими податками. Це підтверджує необхідність компенсаторних заходів, таких як адресні соціальні виплати або зниження ПДВ на соціально значущі товари.

Зниження ставки податку на додану вартість (ПДВ) на соціально значущі товари є одним із найпоширеніших фіскальних інструментів, що застосовуються державами для підтримки добробуту населення та стримування зростання вартості базових споживчих продуктів. До таких товарів зазвичай належать продукти харчування першої необхідності, медикаменти, дитячі товари, основні комунальні послуги та інші категорії, що формують значну частку витрат малозабезпечених домогосподарств.

Зниження ПДВ здатне сприяти стабілізації або зниженню кінцевої ціни товарів для споживача. Теоретично зменшення податкового навантаження має зменшувати ціну товару в межах зниження ставки ПДВ.

Однак на практиці ефект часто є частковим, оскільки:

- частина вигоди «поглинається» виробниками та торговельними мережами;
- існує асиметрія передавання змін ПДВ у ціну (prices do not fully pass-through);
- конкуренція на ринку впливає на ступінь перенесення податкової економії на споживача.

Дослідження ЄС показують, що лише 40–70 % зниження ПДВ відображається у кінцевій ціні, залежно від товарної групи.

Оскільки малозабезпечені домогосподарства витрачають:

- 45–60 % доходу на продукти харчування,
- 10–20 % — на медикаменти та комунальні послуги, зниження ПДВ для цих категорій має суттєвий позитивний соціальний ефект, а саме: збільшує реальні доходи населення, знижує ризики продовольчої бідності, сприяє покращенню доступу до медичних послуг; компенсує інфляційні шоки на базові товари.

Таким чином, зниження ПДВ є адресним інструментом підтримки саме найбільш вразливих соціальних груп.

Зменшення ставки ПДВ передбачає зниження бюджетних надходжень, однак його вплив залежить від:

- масштабів товарних груп, на які поширюється пільга;
- рівня еластичності попиту;
- здатності держави компенсувати втрати за рахунок інших податків чи економічного зростання.

У короткостроковій перспективі бюджет може втратити частину доходів, тоді як у середньостроковій можливе:

- зростання споживання,
- зменшення тіньового обороту,
- зростання податкової бази,
- що частково компенсує фіскальні втрати.

Зниження ПДВ на соціально важливі товари часто застосовується як антиінфляційний інструмент. Особливо це актуально у періоди:

- цінових шоків (енергоносії, логістика);
- воєнних дій;
- падіння доходів населення;
- девальвації валют.

У короткостроковому періоді інфляційний тиск справді зменшується, проте ефект може бути тимчасовим, якщо загальні макроекономічні фактори залишаються нестабільними.

Більшість країн ЄС активно використовують знижену ставку ПДВ (5–10 %) на:

- основні продукти харчування (Франція, Польща, Іспанія);
- медикаменти та медичні послуги (Німеччина, Данія);
- комунальні послуги (деякі країни Центральної Європи).

Польща у 2022 році повністю обнулила ПДВ на окремі продукти під час інфляційного піку — це призвело до суттєвого уповільнення зростання цін на продукти першої необхідності.

Зниження ПДВ на соціально важливі товари:

- збільшує реальні доходи населення;
- підтримує малозабезпечені сім'ї;
- зменшує інфляційний тиск;
- покращує доступ до базових товарів і послуг;
- підсилює соціальну стабільність.

Можливі ризики:

- короткострокове зменшення бюджетних надходжень;
- неповне перенесення податкової економії у зниження цін;
- зростання можливостей для ухилення від сплати ПДВ у роздрібній торгівлі.

Зниження ПДВ на соціально важливі товари є ефективним інструментом соціального захисту, особливо у періоди кризових явищ та зниження купівельної спроможності населення. Для максимальної ефективності воно має поєднуватися з:

- контролем цінових ланцюгів;
- адресною підтримкою домогосподарств;
- моніторингом ринку;
- модернізацією системи адміністрування ПДВ.

Після 2022 року податкові інструменти набули подвійної ролі: забезпечення фіскальної стійкості та мінімізації соціально-економічного тиску на населення. З одного боку, воєнні потреби вимагають збільшення бюджетних надходжень, а з іншого — надмірне податкове навантаження може погіршити становище домогосподарств і підвищити ризики бідності. У цих умовах особливо важливою є збалансованість податкової політики, адресність пільг і підтримка працюючого населення.

Аналіз податкових інструментів показує, що чинна система оподаткування в Україні має значний потенціал впливу на доходи населення, однак ефективність окремих її елементів залишається обмеженою. Пропорційне оподаткування доходів, високий ЄСВ, регресивний характер непрямих податків та недостатня адресність податкових пільг зменшують здатність податкової політики впливати на зниження бідності та забезпечення соціальної справедливості. Удосконалення податкових механізмів потребує орієнтації на підвищення реальних доходів населення, зниження тінізації та посилення перерозподільної функції податків.

Функціонування фінансової системи держави тісно пов'язане з рівнем фіскального навантаження та структурою перерозподілу бюджетних ресурсів. Для оцінки ефективності державної політики та дієвості фіскальних інструментів у сфері регулювання соціально-економічних процесів, зокрема у контексті подолання бідності, необхідним є комплексний аналіз податкового навантаження, обсягів і напрямів бюджетних видатків, державного боргу та їхнього впливу на динаміку ключових макроекономічних і соціальних індикаторів.

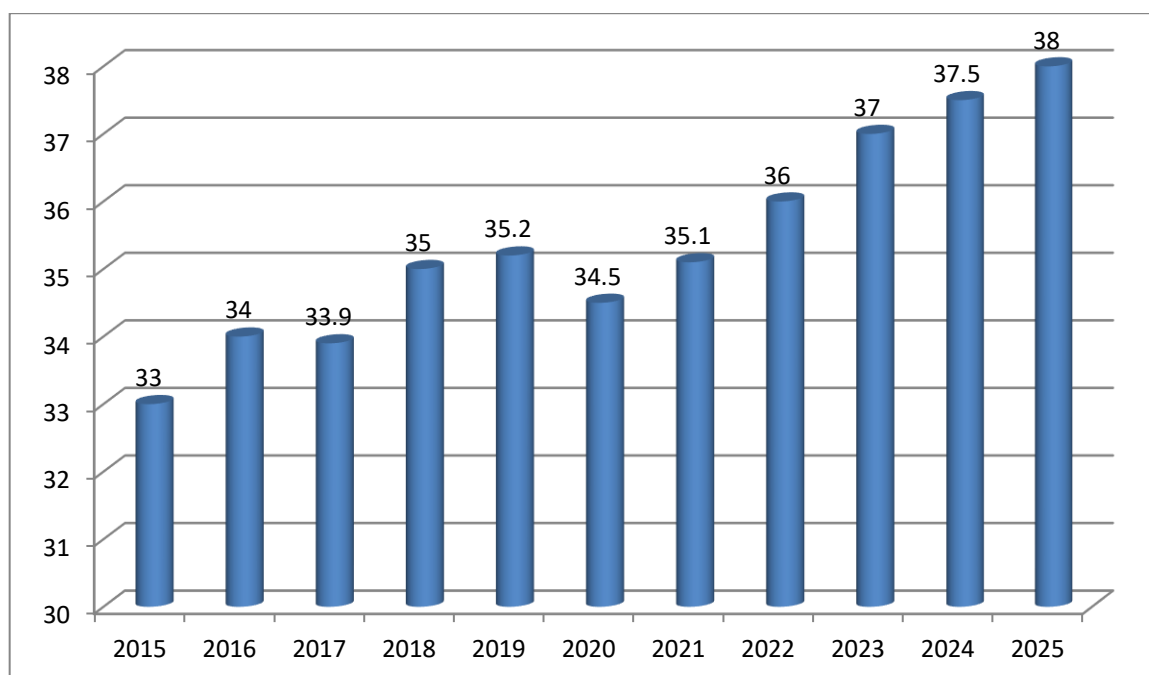

Рис. 2.6. Податкове навантаження в Україні за 2015–2025 рр. (у % від ВВП) [31-32].

На рисунку представлено динаміку податкового навантаження в Україні у 2015–2025 рр., виражену у відсотках від валового внутрішнього продукту (ВВП). Податкове навантаження відображає частку податкових надходжень у ВВП і є важливим індикатором фіскальної спроможності держави та ступеня перерозподілу національного доходу через бюджет.

У 2015–2017 рр. показник податкового навантаження перебував у межах 33–34 %, зберігаючи відносну стабільність. Зростання цього показника розпочалося у 2018 р., коли податкове навантаження підвищилося до 35 %, а в 2019 р. — до 35,2 %, що свідчило про поступове розширення фіскальної бази на тлі відновлення економічної активності.

У 2020 р. податкове навантаження дещо знизилося до 34,5 %, що було пов'язано з пандемічними обмеженнями, спадом економічної активності та зменшенням надходжень від бізнесу. Проте вже у 2021 р. показник повернувся до зростання (до 35,1 %), а у 2022 р. — під впливом воєнних і кризових умов — зріс до 36 %. Підвищення податкового навантаження у цей період пояснюється зростанням потреб держави у фінансуванні оборонного сектору та соціальних програм.

Прогнозні значення на 2023–2025 рр. демонструють подальше збільшення фіскального навантаження: 37 % у 2023 р., 37,5 % у 2024 р. та 38 % у 2025 р. Така динаміка свідчить про зміцнення ролі податкової системи у забезпеченні бюджетної стійкості, а також про зростання обсягів перерозподілу ВВП через державні фінанси в умовах підвищених бюджетних потреб воєнної економіки.

Загалом наведений графік демонструє тенденцію до поступового збільшення податкового навантаження, що відображає трансформацію фіскальної політики України у напрямі посилення доходної частини бюджету та розширення державних соціально-економічних зобов'язань.

З цією метою важливо встановити взаємозв'язок між рівнем оподаткування та соціально-економічними результатами, визначити доцільність підвищення або зниження податкового навантаження, а також обґрунтувати більш оптимальні механізми перерозподілу бюджетних ресурсів.

Це створює підґрунтя для підвищення якості соціальних стандартів та забезпечення стійкого економічного розвитку держави.

Порівняння податкового навантаження України з країнами Європейського Союзу показує суттєві структурні відмінності у фіскальних моделях та пріоритетах бюджетної політики.

За оцінками Євростату, середнє податкове навантаження у країнах ЄС становить: 40–42 % ВВП — середній рівень ЄС-27; 45–47 % ВВП — у країнах Західної Європи (Франція, Бельгія, Данія, Швеція); 33–37 % ВВП — у країнах Центральної та Східної Європи (Польща, Румунія, Чехія, Словаччина). Для України податкове навантаження у 2015–2025 рр. коливається в межах: 33–38 % ВВП.

Таким чином, Україна має податкове навантаження, співмірне з показниками країн Центральної Європи, але нижче середнього рівня ЄС і значно нижче скандинавської моделі соціальної держави. Україна (33–38 %) знаходиться між Польщею й Угорщиною, але має більшу варіативність через кризові періоди та війну. Податкове навантаження України близьке до середньостатистичних показників країн Центральної та Східної Європи, але суттєво нижче рівня Західної Європи. Україна не належить до країн із низьким податковим навантаженням — рівень оподаткування вищий, ніж у Румунії, Ірландії та Литві. Відмінність від країн Західної Європи полягає не в рівні податкового навантаження, а в якості соціальних послуг та ефективності перерозподілу, які в Україні залишаються значно нижчими. Воєнні події 2022–2025 рр. призвели до підвищення податкового навантаження в Україні до рівня 37–38 % через збільшення фіскальних потреб держави. Структура податкового навантаження в Україні є менш прогресивною, що знижує його потенціал у боротьбі з нерівністю та бідністю.

Податкові інструменти мають суттєвий вплив на формування доходів населення, що проявляється як у зміні рівня реальної заробітної плати, так і в масштабах нерівності та бідності. Аналіз показав, що чинна система оподаткування (зокрема пропорційний ПДФО, регресивний характер непрямих

податків та високий ЄСВ) має обмежену перерозподільну спроможність і потребує модернізації.

Податкове навантаження в Україні у 2015–2025 рр. зростає з 33 до 38 % ВВП, наближаючись до рівня країн Центральної Європи, але залишаючись значно нижчим за показники соціально орієнтованих моделей ЄС. Порівняння з європейськими країнами засвідчує, що проблема України полягає не у рівні оподаткування, а у низькій ефективності перерозподілу та недостатній якості соціальних послуг.

Надходження ПДФО демонструють стійку тенденцію до зростання, що свідчить про важливу роль цього податку у формуванні місцевих бюджетів та фінансуванні соціальних програм. Однак фіскальний ефект не супроводжується пропорційним зниженням бідності, що вказує на нерівномірність податкового навантаження та відсутність прогресивних механізмів.

Аналіз динаміки інфляції та рівня бідності показав їх тісний кореляційний зв'язок. Інфляційні сплески (2015, 2022 рр.) супроводжувалися значним зростанням частки населення з доходами нижче прожиткового мінімуму. Особливо критичним став період 2022–2023 рр., коли війна спричинила одночасне падіння доходів, зростання цін і загострення соціальної нерівності.

Зниження ПДВ на соціально важливі товари оцінюється як ефективний антиінфляційний та соціальний захід, який здатний суттєво зменшити навантаження на малозабезпечені домогосподарства. Однак вплив цього інструмента обмежений без належного контролю ринкових цін і адресності пільг.

Динаміка заробітної плати у 2015–2025 рр. свідчить про стійке зростання номінальних доходів, однак реальні доходи залишаються вразливими до інфляційних коливань, що знижує ефективність податкових і соціальних інструментів держави. Номінальне зростання доходів не завжди означає покращення добробуту населення.

Проведений аналіз підтверджує, що наявні фіскальні інструменти не забезпечують достатнього скорочення бідності, оскільки їх використання є

несистемним, а соціальні програми — недостатньо адресними. В умовах війни зростає потреба в більш гнучких, таргетованих та прогресивних інструментах.

Фіскальна політика України у 2015–2025 рр. відіграла важливу роль у регулюванні доходів населення та пом'якшенні соціально-економічних дисбалансів. Водночас її ефективність у боротьбі з бідністю була обмеженою через недосконалість податкової структури, недостатню адресність соціальних видатків, вплив інфляції та воєнних факторів. Подальше зниження рівня бідності потребує комплексної модернізації фіскальних інструментів, орієнтації на справедливий розподіл податкового навантаження, підтримку вразливих груп населення та підвищення ефективності бюджетних витрат.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ОБМЕЖЕННЯ ЧИННОЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З БІДНІСТЮ

Фіскальна політика України відіграє ключову роль у перерозподілі національного доходу та забезпеченні соціального захисту населення. Однак її ефективність у зменшенні бідності залишається обмеженою через низку структурних, інституційних і макроекономічних чинників. У цьому розділі розглядаються основні проблеми, що стримують результативність фіскальних інструментів у боротьбі з бідністю, а також окреслюються обмеження, які виникають у процесі їх реалізації.

Однією з основних проблем є обмеженість перерозподільного потенціалу податкової системи. Україна використовує пропорційну ставку ПДФО (18 %), що не забезпечує прогресивності оподаткування, характерної для більшості країн ЄС. Унаслідок цього:

- низькодохідні групи населення сплачують пропорційно більше від свого доходу;
- високодохідні групи фактично мають нижче податкове навантаження;
- податкова система не виконує повною мірою функцію зменшення нерівності.

Суттєвим негативним аспектом є регресивний вплив ПДВ та акцизів. Оскільки ці податки вбудовано в кінцеву ціну товарів і послуг, вони формують більшу частку витрат у структурах споживання малозабезпечених домогосподарств. Це підсилює нерівність і знижує ефективність фіскальних заходів щодо зменшення бідності.

Соціальні трансфери займають значну частину бюджетних витрат, однак їхній вплив на зниження бідності часто є незначним. Основні проблеми включають:

- недостатню адресність допомоги (підтримку не завжди отримують найбільш уразливі групи);

- застарілий механізм визначення права на допомогу;
- неактуальний офіційний прожитковий мінімум, що занижує масштаб потреб;
- дублювання програм і низьку координацію між ними.

У результаті значні бюджетні ресурси витрачаються неефективно, а реальний вплив на добробут домогосподарств залишається обмеженим.

Тіньова економіка, яка за оцінками різних джерел становить від 30 до 40 % ВВП, значно знижує ефективність фіскальної політики. Тінізація призводить до:

- втрат податкових надходжень;
- обмеження соціальних гарантій для працівників;
- викривлення структури доходів домогосподарств;
- зменшення бази для соціального захисту.

Висока частка «тіньових» доходів знижує достовірність статистичних даних про бідність, ускладнюючи розроблення ефективної політики.

Одним із ключових обмежень чинної фіскальної політики є несвоечасна та недостатня індексація соціальних стандартів (пенсій, допомоги, соціальних виплат). В умовах інфляційних шоків та зростання вартості життя:

- офіційний прожитковий мінімум значно відстає від фактичного;
- соціальні виплати не компенсують реальних втрат домогосподарств;
- значна частина населення залишається за межею бідності, навіть отримуючи державну підтримку.

Це підриває довіру до системи соціального захисту та знижує ефективність фіскальних заходів.

Після 2022 року фіскальна система України функціонує в умовах воєнної економіки. Основні обмеження:

- різке зростання бюджетних потреб у секторі оборони;

- скорочення доходної частини бюджету через падіння економічної активності;
- руйнування інфраструктури та логістичних ланцюгів;
- необхідність збільшення запозичень та зростання державного боргу.

Ці фактори обмежують можливості держави щодо розширення соціальних програм та зменшення податкового навантаження.

Фіскальна політика значною мірою залежить від ефективності адміністрування. Основні проблеми включають: недосконалість системи збору та обліку податків; недостатню цифровізацію соціальних виплат; ризики корупції у процесі призначення допомоги; слабку координацію між державними органами.

Фіскальна політика України недостатньо стимулює інвестиції у людський капітал. Відсутні або обмежені:

- податкові пільги на освіту та професійний розвиток;
- стимули для створення «якісних робочих місць»;
- механізми підтримки інноваційної діяльності.

Це стримує зростання продуктивності праці, що у свою чергу зменшує доходи населення та поглиблює бідність.

Отже, аналіз проблем та обмежень чинної фіскальної політики в Україні показує, що система боротьби з бідністю стикається з комплексом системних викликів — від структурних вад податкової та бюджетної політики до макроекономічних наслідків війни. Ефективність фіскальних інструментів залишається недостатньою через слабку адресність соціальних програм, регресивний характер податків, тінізацію економіки, неузгодженість між політиками та недостатнє інвестування в людський капітал. Подолання цих проблем потребує глибокої модернізації фіскальної системи, підвищення її справедливості та орієнтації на довгострокове соціально-економічне зростання.

На наш погляд, підвищення результативності податкової політики у контексті забезпечення соціальної справедливості потребує впровадження

комплексу інституційних та нормативних змін. До ключових напрямів удосконалення можна віднести такі заходи:

- скасування податків, які не забезпечують фіскальної ефективності та не виконують регуляторної функції;
- запровадження більш збалансованого та рівномірного розподілу податкового навантаження між платниками;
- диференціація ставок окремих податків з урахуванням платоспроможності та соціальних пріоритетів;
- обмеження податкового тиску на домогосподарства з низькими доходами шляхом застосування пільг або знижених ставок;
- стимулювання виробництва соціально значущих товарів через податкові преференції та інвестиційні стимули;
- розгляд можливості впровадження елементів безумовного базового доходу для найбільш уразливих груп населення;
- забезпечення економічної обґрунтованості при встановленні нових податкових ставок та удосконаленні існуючих;
- розширення доступності та спрощення механізмів отримання податкових пільг і знижок;
- посилення податкового контролю та відповідальності за порушення податкового законодавства;
- удосконалення кадрової політики у податкових органах, включаючи підвищення професійної кваліфікації та поліпшення системи оплати праці працівників.

На нашу думку, важливим напрямом удосконалення фіскальної політики є диференціація ставок податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток. У країнах Європейського Союзу широко застосовується практика варіативності ставок ПДВ залежно від соціальної

значущості товарів, що дає змогу більш ефективно регулювати споживчу поведінку та забезпечувати соціальну справедливість.

Подібний підхід доцільно впровадити і в Україні. Зокрема, пропонується запровадити знижені, базові та підвищені ставки ПДВ для різних категорій товарів: товари першої необхідності — за зниженими ставками; лікарські засоби — за помірними; товари розкоші — за підвищеними. Така система оподаткування сприятиме зменшенню податкового навантаження на споживачів, підвищенню доступності соціально важливих товарів та послуг, а також покращенню купівельної спроможності малозабезпечених домогосподарств.

Запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб є одним із найбільш обговорюваних напрямів реформування податкової системи України. В умовах значної соціально-економічної нерівності, високого рівня бідності та потреби в посиленні перерозподільної функції фіскальної системи прогресивне оподаткування розглядається як потенційний інструмент підвищення соціальної справедливості та ефективності податкової політики.

Україна має одну з найвищих у Європі диференціацій доходів, що підтверджується: зростанням коефіцієнта Джині з 25–26 % у 2015–2020 рр. до понад 40–50 % у 2023–2025 рр.; істотним розривом між доходами найбідніших і найбагатших груп населення; високою концентрацією капіталу в обмеженого кола економічних агентів.

У таких умовах пропорційна ставка ПДФО (18 %) не забезпечує достатнього перерозподілу національного доходу, що обмежує можливості держави впливати на соціальну нерівність.

Перевагами прогресивного оподаткування, є те що: більш високі доходи оподатковуються за підвищеними ставками, що забезпечує: справедливіший розподіл податкового навантаження; зниження регресивності системи оподаткування; збільшення реальних доходів малозабезпечених груп через зменшення податкового тиску.

Навіть поміркована прогресія (наприклад, 10–15 % для низьких доходів, 18 % — для середніх, 25–30 % — для високих) може забезпечити:

- додаткові надходження до місцевих бюджетів;
- можливість фінансування адресних соціальних програм, субсидій та підтримки ВПО;
- зменшення залежності бюджету від зовнішніх запозичень.

Прогресія компенсує дисбаланс, спричинений непрямими податками (ПДВ, акцизи), які найбільше навантажують малозабезпечених.

Високі ставки можуть стимулювати:

- приховування доходів;
- перехід до неофіційної оплати праці;
- масове використання спрощеної системи як інструмента оптимізації.

Високий податковий тиск на бізнес та високодохідних працівників може:

- спровокувати опір реформам;
- стимулювати міграцію капіталу;
- зменшити інвестиційну привабливість.

З огляду на сучасні економічні виклики, високий рівень нерівності та необхідність підвищення соціальної справедливості, впровадження прогресивної шкали ПДФО в Україні можна розглядати як перспективний напрям реформування фіскальної системи. Водночас успіх такої реформи залежатиме від її поступовості, обґрунтованості та ефективності адміністрування. За умови належної реалізації прогресивне оподаткування може стати дієвим інструментом зменшення бідності, збільшення бюджетних надходжень та зміцнення соціальної стабільності.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що сучасна фіскальна політика України в частині подолання бідності має низку системних проблем і структурних обмежень, які стримують її дієвість та знижують соціально-економічний ефект від застосовуваних інструментів.

По-перше, податкова система характеризується недостатнім перерозподільним потенціалом, що зумовлено переважанням пропорційного оподаткування доходів фізичних осіб та регресивним впливом непрямих податків. Це обмежує можливості держави ефективно зменшувати нерівність доходів та покращувати добробут малозабезпечених груп.

По-друге, соціальні видатки мають низький рівень адресності та ефективності-- , що пов'язано з застарілими підходами до визначення права на допомогу, заниженістю офіційних соціальних стандартів і фрагментарністю соціальних програм. Унаслідок цього державна підтримка не завжди досягає найбільш вразливих домогосподарств.

По-третє, значний рівень тінізації економіки істотно обмежує дохідну базу бюджету, спотворює реальні доходи населення та знижує можливості точного таргетування соціальної політики. Тіньові доходи унеможливають повноцінне застосування інструментів прогресивного оподаткування та підсилюють нерівність.

По-четверте, недостатня індексація соціальних стандартів та доходів населення-- не дозволяє компенсувати втрати купівельної спроможності в умовах інфляційних та воєнних шоків. Значна частина соціальних виплат не забезпечує навіть мінімального рівня життя.

По-п'яте, фіскальні ризики, спричинені війною, суттєво зменшують можливості держави спрямовувати ресурси на подолання бідності. Різке збільшення оборонних видатків, падіння економічної активності та руйнування інфраструктури викликають структурний дефіцит бюджету та скорочення потенціалу соціальних програм.

По-шосте, адміністративні та інституційні обмеження, зокрема недостатня цифровізація, кадрові проблеми та ризики корупції, знижують ефективність адміністрування податків і соціальних трансфертів, що зменшує загальну результативність фіскальної політики.

По-сьоме, недостатній рівень інвестицій у людський капітал та відсутність належних податкових стимулів стримують зростання доходів населення та негативно впливають на подолання структурної бідності.

Загалом встановлено, що чинна фіскальна політика України має обмежену спроможність зменшувати бідність через комплекс системних проблем — як економічних, так і інституційних. Для досягнення значущого соціального ефекту необхідною є глибока модернізація фіскальних інструментів, підвищення адресності підтримки, посилення прогресивності оподаткування та розвиток адміністративних спроможностей держави.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне теоретичне та практичне дослідження фіскальних інструментів подолання бідності в Україні, їх ефективності, обмежень і перспектив модернізації. Проведений аналіз дав змогу сформулювати низку узагальнюючих висновків щодо стану державної фіскальної політики та її впливу на соціально-економічний розвиток.

По-перше, встановлено, що бідність в Україні є багатовимірним соціально-економічним явищем, зумовленим не лише низькими доходами населення, але й структурними диспропорціями ринку праці, нерівністю можливостей, нестабільністю макроекономічного середовища та воєнними чинниками. Аналіз теоретичних підходів засвідчив, що фіскальна політика, завдяки своїй перерозподільній та стабілізаційній функціям, є ключовим механізмом впливу на рівень добробуту населення та зниження масштабів бідності.

По-друге, за результатами дослідження встановлено, що податкові та бюджетні інструменти відіграють центральну роль у формуванні соціальних стандартів, проте їхня ефективність залишається недостатньою. Наявні фіскальні механізми не забезпечують належного зменшення нерівності, а діюча структура оподаткування має регресивний характер, що особливо обтяжує малозабезпечені групи.

По-третє, аналіз статистичних показників за 2015–2025 рр. засвідчив, що динаміка доходів населення, податкового навантаження, інфляції, коефіцієнта Джині та рівня бідності має тісний взаємозв'язок. Значні інфляційні коливання, воєнні ризики та структурні обмеження економіки призвели до зниження реальних доходів населення та зростання соціальної уразливості, незважаючи на номінальне зростання заробітної плати та податкових надходжень.

По-четверте, встановлено, що фіскальна політика України має низку системних проблем, серед яких: недостатня адресність соціальних трансфертів, недосконала структура оподаткування, високий рівень тінізації, обмежена

індексація соціальних стандартів, слабкість адміністрування та значні воєнні видатки. Ці фактори знижують ефективність перерозподілу доходів і обмежують можливості держави зменшувати масштаби бідності.

По-п'яте, у роботі доведено, що удосконалення фіскальної політики потребує запровадження комплексних реформ, зокрема: диференціації ставок ПДВ, впровадження елементів прогресивного оподаткування ПДФО, підвищення адресності соціальних програм, посилення контролю за тіньовою економікою, модернізації адміністрування податків та розширення інструментів підтримки малозабезпечених верств населення. Особливу увагу необхідно приділити інвестиціям у людський капітал, підвищенню якості освітніх, медичних і соціальних послуг.

Загалом результати дослідження свідчать, що фіскальні інструменти можуть бути ефективним засобом зменшення бідності лише за умови їх системного, послідовного та економічно обґрунтованого застосування. Створення справедливої податкової системи, підвищення ефективності соціальних видатків, посилення інституційної спроможності держави та забезпечення економічної стабільності є ключовими чинниками успішної боротьби з бідністю в Україні.

Отже, реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме формуванню більш збалансованої, соціально орієнтованої та стійкої моделі фіскальної політики, що забезпечить зниження рівня бідності, зміцнення економічного потенціалу країни та підвищення добробуту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В., Базилевич К. і Баластрик Л., Макроекономіка [Текст] : підруч.; за ред. Базилевича В. К.: Знання 2004. – С. 690.
2. Безумовний базовий дохід: чи варто запроваджувати його в Україні. Вебсайт. URL: <https://minfin.com.ua/ua/currency/articles/chi-vdastsya-pislya-viyni-zaprovaditi-v-ukrayini-bezumovniy-bazoviy-dohid/>.
3. Бюджет України. Видатки України. Ціна держави. 2024. Вебсайт. URL: <http://old.cost.ua/budget/expenditure/>.
4. Бюджет України. Державний борг України. Ціна держави. 2024. Вебсайт. URL: <http://old.cost.ua/budget/debt/>.
5. Бюджет України. Доходи України. Ціна держави. 2024. Вебсайт. URL: <http://old.cost.ua/budget/revenue/>.
6. Валовий внутрішній продукт України 2024. Мінфін. Вебсайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.
7. ВВП України за підсумками року. 2024. Вебсайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/07/29/689788/>.
8. Виконання бюджету 2024р. Державний вебпортал бюджету для громадян. 2021. Вебсайт. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=CONSOLIDATED>.
9. Годованець О., Маршалок Т. Податкове навантаження: важливий чинник соціально-економічної стратегії держави. Економічний аналіз. 2008. № 3(19). С. 85-89.
10. Державний борг. Міністерство Фінансів України. 2024. Веб - сайт. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovani-j-derzhavju-borg>.
11. Дмитренко Г. Роль фіскальної політики в антициклічному регулюванні економіки. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2009. Вип. 3.
12. Жовтанецький О. Фіскальна політика в перехідній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.01.01 «Економічна

теорія» / Олег Жовтанецький. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. – С.15.

13.ЗАКОН УКРАЇНИ «Про Державний бюджет України на 2024 рік»
02.12.2021 № 1928-IX Вебсайт. URL:
<https://ipsligazakon.net/document/T211928?an=1>.

14.Закон України «Про зайнятість населення» від. 05.07.2012 № 5067 VI.
Вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

15.Індекс споживчих цін. Мінфін. 2024. Вебсайт. URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.

16.«Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016-2018 роки». Вебсайт. URL: [Year_2018_Pov.pdf \(idss.org.ua\)](http://Year_2018_Pov.pdf(idss.org.ua)).

17.Кравчук Ю. О. Макроекономіка. Вебсайт. URL:
<https://poznayka.org/s47011t1.h>.

18.Крисоватий А. І. Оподаткування і ринок: умови та можливості поєднання [Текст] : моногр. / А. І. Крисоватий. – Тернопіль : Вид-во Карп'юка, 2000. – С.

19.Круш П. В., Тульчинська С. О. Макроекономіка. Видання 2-е перероблене та доповнене. Навчальний посібник. – Київ, 2008. 328 с.

20.Лібанова Е.М. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу. Київ. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. 2012.

21.Макроекономіка : навч. посіб. / П. Ю. Буряк, О. В. Стефанишин, Л. Л. Цимбал, [та ін.]. – Львів : Інтереко, 2001. – С. 206.

22.Маркіна І. А. Економічна нерівність: світовий досвід та особливості в Україні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2019. №2. С. 13–18.

23.Маршалок Т., Студеннікова І., Задорожна Л. ЄСВ – скасувати не можна залишити. Вебсайт. URL: [ЄСВ – скасувати не можна залишити \(voxukraine.org\)](http://voxukraine.org).

24.Маршалок, Т. Я. Фіскальні імперативи економічної рівноваги [Текст] : монографія / Т. Я. Маршалок. - Тернопіль : ТНЕУ, 2019. - 382 с.

25.Мінімальна заробітна плата. Мінфін. 2022. Вебсайт: URL:
<https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>.

26.Міністерство соціальної політики. Соціальна звітність. Вебсайт: URL: <https://www.msp.gov.ua/news/20083.html>.

27.Морозов С. М. Словник іншомовних слів [Текст] / С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. – С. 611.

28.Никитин С. Налоговые льготы, стимулирующие предпринимательскую деятельность в развитых странах Запада / С. Никитин, А. Никитин, М. Степанова // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. № 11. С.48-56.

29.Новицький В.Є. Податкове регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку: питання методології / В.Є. Новицький // Фінанси України. – 2007.

30.Офіційний сайт Державної податкової служби України. 2024. Вебсайт. URL: <https://tax.gov.ua/>.

31.Офіційний сайт Державної служби статистики України. Вебсайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.

32.Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/>.

33.Пенсійний фонд: показник середньої зарплати. 2022. Вебсайт. URL: <https://prm.ua/pensiynuu-fond-opryliudnyv-pokaznyk-serednoi-zarplaty-za-2022-rik-iaak-zminiuvaysia-vyplaty/#:~:text>.

34.Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : навчальний посібник / під редакцією докт. екон. наук, проф. Ю. Б. Іванова та докт. екон. наук, проф. І. А. Майбурова– Харків : ВД «ІНЖЕК», 2010. – 1028 с.

35.Податкова система: Навчальний посібник / [Баранова В.Г., Дубовик О.Ю., Хомутенко В.П. та ін.]; за ред. В.Г. Баранової. – Одеса: ВМВ, 2014. – 344с.

36.Податковий кодекс України №2755-17 від 02.12.2010 р. (із змінами та доп. від 01.10.2014. р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

37.Податкові канікули для малого та середнього бізнесу. Правило чи виняток. 2017. URL: <http://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova->

pozytsiya/podatkovi-kanikuly-dlyamalogo-ta-seredn%60ogo-biznesu-pravylo-chy-vynyatok.

38.Полесюк Б. Фіскальна роль та значимість податкових органів в соціально – економічному розвитку держави: кваліфікаційна робота: 07.07.2022. Тернопіль, 2022. 60с. Вебсайт. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/44325/1/POLESIUK_original_07022022_110938.pdf.

39.Розміри заробітної плати в Європі. 2022. Вебсайт. URL: <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/zarplata-v-ievropi.html>.

40.Свищук А. Теоретичні засади податкового регулювання економіки / А. Свищук // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету . - 2013. - № 5. - С. 57-69 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vknteu_2013_5_6.pdf.

41.Світовий банк чекає на падіння ВВП України в 2022 році. 2022. Вебсайт.URL:[https://smida.gov.ua/news/allnews/svitovijbankcekaenapadinnavvpukrainiv2022rocina451izrostannabidnostiv11raziv#:~:text.](https://smida.gov.ua/news/allnews/svitovijbankcekaenapadinnavvpukrainiv2022rocina451izrostannabidnostiv11raziv#:~:text=)

42.Соколовська А. М. Податкова система країни: теорія та практика становлення / А. М. Соколовська. — К. : НДФІ, 2001. — С. 78.

43.Соломенко С. М. Бюджет повної зайнятості та фіскальна політика [Текст] / С. М. Соломенко // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 4.

44.Структура сукупних витрат домогосподарств: Державна служба статистики України.2022. Вебсайт: URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

45.Стужук К. Бюджетно – податкові важелі боротьби з бідністю: кваліфікаційна робота. Київ, 2021. 62с.

46.Сучасна парадигма фіскальної політики України в умовах формування суспільства сталого розвитку [Текст] : монографія / А. І. Крисоватий, Л. П. Амбрик, М. П. Бадида [та ін.] ; за наук. ред. А. І. Крисоватого. - Тернопіль : ТНЕУ, 2015. - 460 с.

47.Темпи інфляції у Європі. 2022. URL: https://zib.com.ua/ua/152333-u-evropi_fiksuyut_rekordi_na_zhal_za_tempami_inflyacii.html.

48. Теоретичні та методологічні аспекти фіскальної політики держави Ю. Петленко, канд. екон. наук, доц., Є. Милованова, економіст *Economics*, 2017; 1(190): 28-35. <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2017/03/190-28-35.pdf>.

49. Ткаченко Т. Порівняльний аналіз податкового навантаження в економіці України та країнах з розвинутою ринковою економікою. Формування ринкової економіки в Україні. 2009. Вип. 19. С. 460–464.

50. Україна в цифрах 30 років Незалежності. Державна служба статистики України. 2021. Вебсайт: [5-11Verstka-30.indd \(ukrstat.gov.ua\)](https://ukrstat.gov.ua).

51. Фіскальна політика. Вікіпедія. 2017. Вебсайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0.

52. Фтомова О. Бідгість та нерівність: можливість зниження засобами фіскальної політики. Дисертація. К. 2020.

53. Характеристика домогосподарств. Державна служба статистики України. 2021. Вебсайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/virdg.htm.

54. Юрій С. І., Крисоватий А. І., Майбуров І. А., Кошук Т. В., Турбулентність податкових реформ К. :Знання 2001. 382с.

55. About the Swedish fiscal policy framework. URL: <https://www.government.se/government-of-sweden/ministry-of-finance/central-government-budget/the-fiscal-policy-framework/>.

56. Budgetary Governance in Practice: Sweden. Budgeting And Public Expenditures In OECD Countries. 2019. P. 242-244. URL: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/budgeting-and-public-expenditures-2019-sweden.pdf>.

57. Budgeting in Sweden. Organisation For Economic Co-Operation And Development. 2019. P. 27-57. URL: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/40140332.pdf>.

58.GINI index (World Bank estimate). The World Bank Data. 2022. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2020&locations=UA&start=2000>.

59.Official website of Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home>.

60.Sweden's new policy for global development. OECD. Stockholm, 2003, 12 p. URL: <https://www.oecd.org/governance/pcsd/31675045.pdf>.